

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
KIZILAY-HISSAR S. LE ROISSANT S. COGNAC

Kızılay Maden Suları

MUSTAFA ÇAKICI

KIZILAY'IN KISA TÂRİHÇESİ

Fransız ve İtalyan orduları, 24 Haziran 1859'da kanlı bir savaşın sonunda Solferino'da Avusturya ordusunu yenmiş ve 40 bin yaralı, savaş alanında büyük acılar çekmişti. Bu yaşananlara şahit olan İsviçreli Henri Durant'ın 1862'de yayımladığı Bir Solferino Hâtırası isimli eseri, hasta ve yaralı askerlere yardım etmenin bir insanlık borcu olduğu fikrini dünya kamuoyunda yaydı. Netîcede birçok devletin katılımıyla 1863 yılında başlayan toplantılar, 22 Ağustos 1864 târihinde Cenevre Sözleşmesi'nin, 16 devlet tarafından imzâlanmasıyla sonuçlandı. Sözleşmede savaşan devletlerin kuracakları hastâne, can kurtarma teşkilâtı, istihdam edilecek sağlık personeli ve gönüllü hemşireler ile yaralılar ve sivil halka yapılacak yardımlarla ilgili hükümler bulunmaktaydı. Ayrıca bu şekilde kurulan kurtarıcı teşkilâtın alâmeti olmak üzere "beyaz zemin üzerine kırmızı haç" kabul edildi. Osmanlı Devleti de sözleşmeyi kabul ettiğini belirten imzâyı, 5 Temmuz 1865'te attı.

Yukarıda zikredilen hususlarda hizmet etmek üzere 11 Haziran 1868'de, Marko Paşa başkanlığında "Mecrûhîn ve Marda-yı Askeriyyeye İmdâd ve Muâvenet Cemiyeti" kuruldu ve 14 Nisan 1877 târihinde "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti" adını aldı. İlk ciddî sınavını 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında başarıyla veren cemiyet, 1897'de meydana gelen Osmanlı-Yunan savaşında da yararlı hizmetler gerçekleştirdi.

Hilâl ismini ve sembolünü tercih eden Osmanlı, üzerinde haç işareti bulunan bayrağı kullanmakta başından beri hiç de istekli görünmedi. Londra'da 1907'de toplanan Kırmızı haç toplantısına Osmanlı temsilcisi olarak katılan Dr. Besim Ömer Bey'in gayretleriyle, Osmanlı'da haçın yerine kullanılmakta olan hilâl sembolünün uluslararası alanda da kabul edilmesi sağlandı.

Kızılay, Balkan savaşları sırasında da önemli hizmetlerde bulundu. Özellikle I. Balkan Muhârebesi'nin başarısızlıkla netîcelenmesiyle Rumeli'nin elden çıkması, milyonlarca kişinin

birçok kayıp vererek büyük güçlüklerle Anadolu'ya göç etmesine sebep olmuştu. Bunun üzerine İstanbul'da birçok hastâne ve kurum açıldı, buna rağmen Kızılay'ın çabaları yaşanan felâketin telâfisinde yetersiz kaldı. Mısır ve Hindistan'dan gelen Kızılay heyetleri de bu kritik dönemde önemli hizmetlerde bulunmuştur.

I. Dünya Savaşı başladığında bankada sâdece 100 bin lira parası bulunan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin ambarları boş durumdaydı. Yine de halkın güveni sâyesinde dört yıl süren savaş boyunca Kızılay'ın yaptığı yardım miktarı 10 milyon liraya ulaşmıştı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, I. Dünya Savaşı süresince Çanakkale, Suriye, Kafkasya gibi cephele ile Çanakkale, Bağdat, Musul, Medine, İstanbul gibi yerlerde, hastâneler kurdu. Sâdece İstanbul'da 7 hastâne ile birçok dispanser açtı.

Millî Mücadele başladığında Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde hastâne ve nekâhethâneleri bulunmaktaydı. Cemiyetin merkezi olan İstanbul ile Anadolu arasında iletişim problemleri ortaya çıkınca Ankara fiilî merkez hâline getirildi. Yunan işgâli

Kızılay Maden Suyu kasası.





Kızılay Maden Suyu şişeleri.

Eskişehir'e doğru ilerleyince tahrip edilen Gördes ve Bilecik çevresine, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından imdat heyetleri gönderildi. Bölgede ihtiyaç sâhiplerine çeşitli aynî ve nakdî yardımlar yapıldı. Cemiyet, Millî Mücadele'nin devâmında da ihtiyaç duyulan yerlere yardım götürmeye devam etmiş, gerekli yerlere aşevleri açmış, sağlık ekipleri göndermişti.

Cumhûriyet'in îlânından sonra 1925 yılında yapılan seçimlerde Kızılay başkanlığına Dr. Refik Saydam seçilirken tüzükte de bâzı değişiklikler yapılarak merkezin Ankara'ya taşınması kararı alındı ve taşınma işlemi gerçekleştirildi.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 1923'te "Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti", 1935'te "Türkiye Kızılay Cemiyeti", 1947'de ise "Türkiye Kızılay Derneği" adını almıştır. Kuruma "Kızılay" ismi, Mustafa Kemal Atatürk tarafından verilmiştir.

Hulâsa Kızılay, 1877-1878 Osman-

lı-Rus Savaşı'ndan 1974'teki Barış Harekâtı'na kadar Türkiye'nin taraf olduğu savaşlarda, cephe gerisindeki sağlık hizmetleri ile Mehmetçik'in ve düşman askerinin bakım ve tedâvisine yardımcı olmuştur. Ayrıca kurulduğu andan itibaren Türkiye'de meydana gelen doğal âfetler, salgın hastalıklar ve felâketlerde, felâketzedelerin kurtarılması, bakımı, barınması ve beslenmesi husûsunda hizmetler yapmıştır. Uluslararası yardım faaliyetlerinde de dünyânın her tarafında kendini göstermiş ve göstermeye devam etmektedir. Yurt içinde hemşirelik ve ilk yardım eğitimi ile kanla ilgili hususlarda öncü bir rol üstlenmiştir.

Kızılay'ın yukarıda zikredilen faaliyetleri yapabilmesi için elbette gelire ihtiyâcı vardır. Bu sebeple kurulduğu andan itibaren gelir kalemleri oluşturmaya ve bu gelirleri geliştirmeye çalışmıştır. Kızılay'ın başlıca gelir kaynakları şunlardır:

¶ Üye âidatları ¶ Bağışlar ¶ Konser ve benzeri gösterilerden elde edilen gelirler ¶ Eşyâ piyangosu ¶ Şefkat pulları ¶ Röntgen filmleri ¶ Bâzı ilaçlar ¶ Mâden suyu gelirleri ¶ Kirâ gelirleri vs.

Mâden suları, Kızılay'ın önemli ve eski gelirlerinden birisidir. Afyonkarahisar ve Erzincan Maden Suyu olmak üzere Kızılay bünyesinde, iki mâden suyu işletmesi bulunmaktadır. Ayrıca Manisa Alaşehir'deki Sarıkız Maden Suyu bir dönem Kızılay'ın bünyesine alınarak bu rezervden de mâden suyu üretimi gerçekleştirilmiştir.

AFYONKARAHISAR MADEN SUYU

Afyonkarahisar, Romalılar döneminde "Şifâlı Frigya" ismiyle meşhur olmuştur. Özellikle Sandıklı ve Gazlıgöl kaplıcaları, Frigler ve Bizanslılar döneminden beri kullanılmaktaydı. Osmanlı zamânında "Ekşi Su" olarak meşhur olan mâden suyu, Gazlıgöl Hamamı hududu içerisinde bulunmaktaydı. 1890'lardan önce devlet hazinesine âit olup herhangi bir kimsenin tasarrufunda bulunmayan Gazlıgöl Hamamı'ndaki kaplıcalar ile mâden suyu, Afyonkarahisar Belediyesi tarafından üzerine binâlar yaptırılarak kirâya verilmiş ve geliri biri kız biri erkek olmak üzere iki ilkokulun masraflarına tahsis edilmişti. Mâlîye hazînesinin 1894 yılında gelirlere el koyması üzerine, durum Şûrâ-yı Devlet'te müzâkere edilmiş ve netîcede, pâdişâhın fermânıyla, mâden suyu gelirlerinin zikredilen okullara, dolayısıyla Maarif Nezâreti'ne tahsis edilmesine karar verilmiştir.

Eskiden beri bölgede meşhur olan mâden suyunun şöhreti günden güne daha da artmaktaydı. Dolayısıyla civar yerlerden gelerek bu sudan alanlar çoğalmaktaydı. 1899 yılında şişelenerek satılmasının geliri artıracağından şişe başına maktû bir bedel belirlenerek müzâvedeyle iltizâma verilmesi, Afyonkarahisar Maârif Meclisi'nden talep edilmekteydi. Ayrıca aynı yıl, "Ekşi Su" diye bilinen bu mâden suyu için binâ yapılmasına karar verilmiş ve binânın 5395 kuruşa yapılacağı öngörülmüştür. İnşaatın yaklaşık bir yılda bitirilmesi ve 1900 yılında binâların hizmete girmesi planlanmıştır.

Maârif Nezâreti'nde bulunan mâden suyu imtiyâzı, 24 Haziran 1903 târihinde pâdişah tarafından Hamîdiye Etfal Hastânesi'ne verilmiştir. Mâden suyunun fennî kurallara göre yeniden düzenlenmesi ve suyun iyi bir şekilde akmasının sağlanması için bir mühendis gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Suyun uygun bir yerine, bir memur ile 5 jandarmanın ikâmetine mahsus bir binâ inşâsı ile tedâvi için geleceklere, mükemmel bir misafirhâne yapılması uygun bulunmuştur. Zikredilen binâlara ilâve olarak tren hattına yakın bir yerde, gönderilecek mâden suyu şişelerinin konulacağı bir deponun da inşâ edilmesi gerekli görülmüştür. Mâden suyu şişesi sandıklarının, tren yoluyla belirli bir ücret karşılığında Haydarpaşa'ya, boş şişelerin ücretsiz olarak Gazlıgöl'e nakledilmesi husûsunda Anadolu Osmanlı Demiryolu Şirketi tarafından taahhütte bulunulmuştur. Aylık 10 bin şişenin satışa sunulmasının temîni için gerekenlerin yapılması istenmiştir. Mâden suyu için Avrupa'dan getirtilecek malzemelerin gümrükten geçirilmesinde, suyun yurt içine ve dışına naklinde bütün vergilerden muaf tutulması, pâdişah fermânı ile karar altına alınmıştır.

Yıllık bir milyon şişe mâden suyunun piyasaya arz edilmesine karar verildikten sonra, ihtiyaç duyulan şişelerin îmal edilmesi için Avusturya'nın Prag şehrinde bulunan Zefişman Mahdumları isimli fabrika sâhipleri ile 13 maddeden oluşan bir sözleşme imzalanmıştır. Buna göre:

1 lt'lik 700 bin, yarım lt'lik 300 bin olmak üzere 1 milyon adet şişe îmal edilecek ve karşılığında 143 bin Frank ödenecekti ve şişelerin îmalâtına 1904 yılı Nisan ayının birinci gününde başlanacak ve Ekim ayının sonuna kadar tamâmı îmal edilmiş olacaktı.

Mâden suyunun Hamîdiye Etfal Hastânesi'ne geçen imtiyaz hakkının, tekrar Maârif'e verilmesi için Meşrûtiyet'in îlânından sonra 1909 yılındaki Hüdavendigâr Vâliliği'nin talepleri uygun bulunmamıştır. Bilâhare 1911'de Afyonkarahisar milletvekilleri de devreye girerek mâden suyunun Maârif'e tahsîsi husûsunda talepte bulunmuşlar, ancak bu talep de uygun bulunma-



Kızılay Maden Suyu reklam örneği.

mıştır. 11 Ekim 1912 târihli Bakanlar Kurulu kararıyla daha önce Etfal Hastânesi'ne verilen mâden suyu imtiyâzı kararının değiştirilmesine yer olmadığı ortaya konmuştur. Sürekli gündeme getirilen mâden suyu imtiyâzı konusu, 1919 yılında yapılan incelemede de imtiyâzın, Hamîdiye Etfal Hastânesi'nde olduğu bir kere daha anlaşılmuştur.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra mâden suyu imtiyâzı, Afyonkarahisar İl Özel İdâresi'ne verildi. 1924 yılından itibaren özel kişilere kirâlanarak üretime devam edildi.

Cumhûriyet sonrasında 12 Nisan 1925 târihli ve 608 numaralı kânûnun 1. maddesi hükmü gereğince Afyonkarahisar Maden Suyu imtiyâzı, gelir getirmek amacıyla 60 yıllığına Kızılay'a (Hilâl-i Ahmer) devredilmiştir. Konuyla ilgili 17 Ekim 1926'da Bakanlar Kurulu imtiyaz kararnameyi çıkarılmıştır. Ayrıca bu kararnâmeye ek olarak 10 Kasım 1926 târihinde, Ticâret Baka-



nı Mustafa Rahmi ve Kızılay Başkanı Doktor Refik (Saydam) imzâlarıyla 7 maddelik Afyonkarahisar Maden Suyu İmtiyaz Sözleşmesi ile 1 Kasım 1926'da 25 maddelik Afyonkarahisar Maden Suyu Şartnâmesi kabul edilmiştir. Mâden suyu imtiyâzının verilmesi ile Kızılay iyi bir gelir kaynağı elde etmiş ve bunun yanında şifâlı özellikleri bulunan dünyânın en iyi mâden sularından birisine sâhip olmuştur.

Kızılay (Hilâl-i Ahmer Cemiyeti), mâden suyu imtiyâzını aldıktan sonra, sağlık ve temizliğe özel önem vermiştir. Bundan dolayı mâden suyunun sağlığa zarârı olmadığına dâir raporların yaygın bir şekilde halka duyurulması benimsenmiştir. Suyun bileşimi ve sağlığa yararları, mâden suyu reklamlarına eklenmiştir.

Kızılay, mâden suyunu incelemek üzere Almanya Bad Ems kaplıcaları mühendisi ve mâden suları uzmanı Arnold Sherrer'i Türkiye'ye dâvet etti. Sherrer, suyun değerini gösteren bir rapor düzenledi. Mâden suyunun mâdensesel değerinin tanınmış bir uzman tarafından da belgelenmesinin ardından, 1928 yılında yapılan Hilâl-i Ahmer genel kurulunda, mâden suyu üzerine modern bir fabrika kurulması kararlaştırıldı. Zaman geçirilmeden fabrikanın

yapımına başlanarak kısa zamanda bitirildi. 1930 yılında vapur, tramvay, tren, lokanta gibi halkın yoğun olarak bulunduğu yerlere, mâden suyu îlanları asıldı.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, mâden suyunu tanıtmak ve satışları artırmak için 1 Ekim 1930 târihinde İstanbul Sirkeci'de depo açtı. Açılışın hemen ardından Ekim ayında 3400, Kasım ayında 4584 ve Aralık ayında 4965 şişe satış rakamlarına ulaşılmıştı. Kısa zamanda Türkiye çapında bakkal ve eczânelerde satılmaya başlanan mâden suyunun tüketimi hızla arttı ve bâyiler çoğaldı. 1932 yılında Londra'da yapılan, suların mineral içeriği ve kalitesinin değerlendirildiği bir yarışmada, Afyonkarahisar Maden Suyu "altın madalya" kazandı. 1935 yılında İstanbul Eminönü'ndeki satış büfesinde, aylık yaklaşık olarak 37 bin şişe satış yapılmıştır. Şişelerin 1 lt'lik olduğu dikkate alınırca satışın büyüklüğü daha iyi anlaşılır. 1951 yılına gelindiğinde Avrupa'ya yapılan mâden suyu ihrâcâtının yanında, Mısır, Filistin, Romanya, Yunanistan, Bulgaristan ve Kıbrıs'tan da talep gelince mevcut üretim, talebi karşılayamaz hâle gelmiştir. Fransa'dan ithal edilen yeni su şişeleme makineleri ile üretim tamâmen otomatik hâle gelmiş ve üretim

Kızılay Maden Suyu'nun 1932 yılında kazandığı altın madalyanın berati.



artırılarak talepler karşılanmıştır.

Mâden suyu üretimi, 1958 yılındaki aşırı yağışlar sebebiyle kesintiye uğramıştır. 1980'li yılların başında, bir kısmı özel sektöre devredilerek üretime başlanmışsa da, istikrarlı bir şekilde devam ettirilememiş ve tesisler uzun bir süre kapalı kalmıştır. Tesislerin 2000'li yılların başında yeniden Kızılay'a devredilmesiyle üretim istikrar kazanmıştır. 1950'de Afyonkarahisar Maden Suyu üretimi yıllık 5 milyon şişe iken 2012 yılında yaklaşık 600 milyon şişe üretim kapasitesine ulaşmıştır. Ortadoğu ve Balkanların en büyük mineralli su fabrikası olan Afyonkarahisar Mineralli Su İşletmesi'nde, 2017 yılında saatlik üretim 160 bin şişe, yıllık üretim kapasitesi de 2012'de olduğu gibi 600 milyon şişedir. Sâde mâden suyunun yanında 9 farklı tat ve lezzette mâden suyu da tüketiciye sunulmaktadır. Cumhuriyet'in ilk, günümüzün ise en modern mineralli su fabrikası olan tesislerde üretilen mâden suyu, bütün Türkiye'nin yanı sıra son on dört yıldır Almanya, Arabistan, Avusturya, Avustralya, Azerbaycan, Belçika, Fransa, Filistin, Hollanda, İngiltere, İsveç, İsviçre, KKTC, Norveç, Rusya, Türkmenistan ve Irak olmak üzere 17 ülkede de satılmaktadır.

AFYONKARAHISAR MADEN SUYU'NUN SAĞLIK YÖNÜNDEN YARARLARI

1903 yılında İstanbul'daki Yıldız Hastanesi'ne gönderilen 90 şişe mâden suyu, hastânedeki bazı asker hastalar üzerinde, doktorlar tarafından denenmiş ve adı geçen mâden suyunun, böbrek, karaciğer, mide, bağırsak ve romatizma rahatsızlıklarının tedâvisinde faydalı olduğu anlaşılmıştır.

Mâden suyunda bulunan siyah, hafif, suda yüzer tortular, Hamîdiye Etfal Hastânesi doktorları tarafından üç defa kimyasal tahlille tâbi tutulmuştur. 1904 yılında yapılan bu tahlil sonucunda içinde bulunan tortuların demir olduğu anlaşılmıştır. Fransa ve Almanya'da çıkan mâden sularında da bu şekilde demir tortuların bulunduğu ve bu durumun sağlık açısından faydalı olduğu tespit edilmiştir. Afyonkarahisar Maden Suyu'ndaki bu demir tortularının vücûda faydalı olduğu ve kana kuvvet verdiği yapılan tahliller sonucunda doktorlar tarafından tasdik edilmiştir.

ERZİNCAN MİNERALLİ SU İŞLETMESİ

Kızılay, mineralli su üretiminde kapasiteyi artırmak için Erzincan'da bulunan "Ekşi Su"yu satın almış ve

2014 yılında 11 bin m² kapalı alanı bulunan fabrikayı hizmete sokmuştur. Fabrikada son teknoloji makineler kullanılmıştır. Bu fabrikada saatte 50 bin, yıllık 200 milyon şişe üretim yapılması planlanmıştır. Kızılay, bu fabrika ile Asya ve Ortadoğu pazarına girerek bir dünya markası hâline gelmeyi planlamaktadır.

ALAŞEHİR SARIKIZ MADEN SUYU

Alaşehir'de ilk açılan eczânenin sâhibi İlya tarafından, Sarıkız Maden Suyu'nun 1860 yılında tahlîli yaptırılmıştır. 1898 yılına gelindiğinde İlya ve ortakları mâden suyunu, inşâ ettikleri binâyâ nakletmişlerdir. Buradan teknik yöntemlere uygun olarak şişeledikleri mâden sularını eczânelere vermişler ve böylelikle suyun satışı başlamıştır. 1922 yılına kadar mâden suyu üretimi, İlya ve ortakları tarafından devam ettirilmiş ve artık tanınır hâle gelmiştir. 1922 yılından sonra, ara verilen üretime Kızılay tarafından tesislerde onarım yapılarak devam edilmiştir. Ancak Kızılay bir süre sonra Sarıkız Maden Suyu'ndaki faaliyetlerini durdurmuştur. 1970'li yılların başında Alaşehir Belediyesi'nin, bu suyu özel işletmecilere kirâlamaıyla bugünkü Sarıkız Maden Suyu'nun temelleri atılmış, Aralık 2007 târihinden itibaren günümüzdeki işletmecilere devredilmiştir. Tesis modernize edilmiş, yeni makineler getirilmiş ve üretim kapasitesi artırılmıştır.